

Max Kaser, *Römisches Privatrecht. Ein Studienbuch* (15. Auflage), Verlag C. H. Beck, München 1989, S. 434.

Piętnaste wydanie znanego podręcznika prawa rzymskiego, autorstwa Maxa Kasera, pozwala mówić już o jego historii. Po raz pierwszy ukazał się on w 1960 r., w następstwie dwutomowego dzieła *Das römische Privatrecht* (1. wyd. 1955 - 1959). W roku 1977 podręcznik miał już dziesięć wydań niemieckich oraz kilka obcojęzycznych. Czterokrotnie mianowicie ukazała się już wersja angielska, przeznaczona głównie dla Republiki Południowej Afryki (Pretoria 1968 - 1984), dwa wydania osiągnęła wersja holenderska (Zwolle 1967 i 1971). Przetłumaczony został ponadto podręcznik Kasera na język hiszpański (Madryt 1968), fiński (Helsinki 1968) oraz japoński (Tokio 1979). Już to świadczy o światowej randze tej publikacji.

Omawiana książka ma z założenia charakter czysto dydaktyczny. Ukazała się też w serii „Juristische Kurz-Lehrbücher”. Od dziesiątego wydania (1977) wprowadza jednakże Autor systematycznie zmiany i uzupełnienia, narzucone przez postępy w badaniach naukowych. Od wydania jedenastego (1979) pojawił się dodatek, zawierający odesłania do nowszej literatury, w której można znaleźć rozwinięcie poglądów, skorygowanych ostatnio przez samego Autora. W ten sposób podręcznik odzwierciedla możliwie aktualny stan wiedzy romanistycznej.

Jako podręcznik dla studentów zawiera też pewne odniesienia do prawa współczesnego, zwłaszcza w tych działach, w których pokrewieństwo pojęciowe prawa rzymskiego i współczesnego prawa cywilnego jest najwyraźniejsze (prawo rzeczowe, zobowiązania, czynności prawne). Taka koncepcja podręcznika wynika dla Autora (por. *Vorwort*) z roli prawa rzymskiego, którą pojmuje on nie tylko jako zaznajomienie z historycznymi instytucjami prawnymi epoki antycznej, lecz również jako ogólne wprowadzenie w świat pojęć prawnych, zwłaszcza prawa prywatnego, funkcjonujących w obrębie europejskiej kultury prawnej. Warto zaznaczyć, że taka funkcja dydaktyczna prawa rzymskiego występuje również w Polsce, zwłaszcza od czasu, gdy przedmiot ten znalazł się na pierwszym roku studiów. Prawo rzymskie staje się obecnie w coraz większym stopniu encyklopedycznym wprowadzeniem w pojęcia, instytucje i terminy prawne, rozbudowywane następnie na dalszych latach studiów.

Podręcznikowy charakter omawianej pracy spowodował zrezygnowanie z przytaczania tekstów źródłowych *in extenso* czy też w obszerniejszych fragmentach. Poza ograniczeniami wynikającymi z racjonalnie pojętej objętości podręcznika, pominięcie tekstów źródłowych uzasadnia Autor funkcją podręcznika, który powinien służyć jako pomoc dla wykładowcy i studentów obok innych form dydaktycznych, między innymi obok pracy nad — odrębnie udostępnianymi — tekstami źródłowymi (por. SZ 78 z 1961 r., s. 531). Nie zmienia to faktu, że książka obfituje w liczne terminy i zwroty łacińskie, zaczerpnięte ze źródeł prawa rzymskiego, a obszerny dodatek (*Anhang*, s. 391 - 399) zawiera około dwustu łacińskich zwrotów i zdań wraz z tłumaczeniem (podobny słowniczek u nas w podręczniku K. Kolańczyka). Jeśli dodać do tego szczegółowy wykaz odnotowanych w pracy źródeł (*Quellenregister*, s. 403 - 415), to aparat źródłowy podręcznika jawi się i tak wystarczająco bogato.

Treść podręcznika nie wymaga tu bliższego omówienia, odpowiada on bowiem innym pracom tego typu. Niewątpliwie nie jest to podręcznik łatwy dla studentów. Lektury na pewno nie ułatwiają liczne wstawki *petitem* (por. podobnie w podręczniku W. Osuchowskiego, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, wyd. 1, Warszawa 1962 i m.). Utrudnieniem dla współczesnego studenta jest też nasycenie tekstu łaciną; niemała jest wreszcie objętość książki. Wydawca nie podaje danych co do arkuszy wydawniczych, ale można szacować ich liczbę na około 40 (a więc wielkość podręcznika K. Kolańczyka). Dodać też trzeba, że podręcznik Kasera ulega stalemu

poszerzaniu. Jeśli pierwsze wydanie z 1960 r. liczyło 336 stron, to wydanie dziesiąte miało już 371, a obecnie omawiane — 434 (przy niezmiennym od początku formacie). Świadczy to o godnym uznania stałym dążeniu Autora do doskonalenia swego dzieła, aczkolwiek oznacza to też zwiększony wysiłek kolejnych roczników studentów.

Wreszcie kilka uwag o systematyce podręcznika. Sam Kaser wyjaśnia we wstępie (Vorwort, s. V), że w odróżnieniu od podstawowego dzieła (*Das römische Privatrecht*, Bd. I - II), dla którego przyjął kryterium historyczne, dzieląc całość na trzy chronologicznie ułożone części (*Altrömisches Recht*, *Vorklassisches und klassisches Recht*, *Die nachklassischen Entwicklungen* — por. w tej kwestii literaturę w BIDR 79 z 1976 r., s. 286), podręcznik dla studentów wymagał — jego zdaniem — innej systematyki. Chodziło w szczególności o ułożenie materiału według działów prawa prywatnego, z zaznaczeniem w niezbędnych tylko kwestiach zasadniczych różnic historycznych między prawem klasycznym a justyniańskim. W rezultacie zastosowana została systematyka pandektowa, z niewielkimi tylko zmianami w postaci wysunięcia czynności prawnych przed — również wyodrębnione — prawo osobowe. Jednak część I (*Grundlagen und Grundbegriffe*) oraz II (*Personenrecht*) odpowiadają części ogólnej, po której następują: prawo rzeczowe, zobowiązania, prawo rodzinne i prawo spadkowe. Na końcu (odmiennie niż na przykład w podręcznikach polskich autorów) znalazło się prawo procesowe. Jest to wynikiem poglądu Autora o konieczności zaznajomienia studenta przede wszystkim z prawem materialnym, a uzupełniając tylko — z procesowym (por. dostęp do I wydania). Zdecydowały więc względy dydaktycznej celowości, aczkolwiek sprawa jest dyskusyjna i znajduje różne rozwiązania (por. K. Kolańczyk w CPH t. XVII, (1965, z. 1, s. 243 i n.).

W tych kilku uwagach można oczywiście naszkicować tylko ogólny obraz podręcznika. Wydaje się jednak, że jego piętnaste wydanie jest dobrą okazją do zaprezentowania go przynajmniej w krótkim omówieniu. Dla Autora zaś niech będzie to formą uznania z okazji zasłużonego sukcesu naukowego i dydaktycznego.

MAREK KURYŁOWICZ (Lublin)

Iustiniani Augusti Pandectarum Codex Florentinus, Curaverunt A. Corbino — B. Santalucia, I i II Firenze 1988, L. S. Olschki.

W roku 1983 minęło dwieście lat, odkąd *Digesta seu Pandecta* justyniańskie, tak zwany *Codex Florentinus* został przeniesiony z Palazzo della Signoria do Biblioteca Medicea Laurentiana. Z tej okazji zorganizowano we Florencji wystawę starych, najcenniejszych kodeksów przechowywanych w Laurenziana, z których niektóre od setek lat po raz pierwszy ujrzały światło dzienne. Wśród nich, naturalnie na pierwszym planie, znalazł się na wystawie *Codex Florentinus*.

Z okazji tej wystawy jej współorganizatorka, dyrektor Biblioteki Medycejskiej, pani Antonietta Morandini wystąpiła z inicjatywą dokonania faksymili *Digestów*. Wyraziła przy tym nadzieję, że publikacja w formie fotograficznej ożywiłaby badania nad tekstem. Byłby on bowiem w postaci identycznej z oryginałem udostępniony wszystkim badaczom. Sam oryginał zaś nie byłby narażany na niszczenie i uszkodzenia, jakie w trakcie lektury mogą wystąpić.

Wypada przypomnieć, że *Codex Florentinus* powstał w drugiej połowie VI w. Przyjmuje się, że został sporządzony przez trzynastu skrybów w jakimś bizantyjskim centrum kulturalnym w Italii. Recensio, korekta, zostały przeprowadzone przez dwu korektorów, dla których greka była językiem ojczystym. Mogło się to dzieć